

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog sažetka dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Representative of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this summary has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de republier ce résumé a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

SAŽETAK PRESUDE

S.P. I DRUGI PROTIV RUSIJE PRESUDA VIJEĆA OD 2. SVIBNJA 2023. ZAHTJEVI BR. 36463/11 I 10 DRUGIH

*Segregacija, ponižavanje i zlostavljanje
koje su podnositelji trpjeli od strane drugih zatvorenika,
a koje je zatvorsko osoblje toleriralo
dovelo je do povrede članaka 3. i 13. Konvencije*

ČINJENICE

Podnositelji zahtjeva, njih ukupno 11, osuđeni su na kaznu zatvora koju su izdržavali ili još uvijek izdržavaju u zatvorima i kaznionicama u raznim dijelovima Rusije¹. Sukladno neformalnoj hijerarhiji zatvorenika, podnositelji su bili označeni kao „izopćenici“, odnosno pripadnici najniže kaste. Naime, sukladno navedenoj neformalnoj hijerarhiji i neformalnom kodeksu ponašanja u ruskim zatvorima zatvorenici se dijele u četiri glavne kaste². Oslanjajući se na svoje osobno iskustvo te opsežna istraživanja i službena izvješća o neformalnoj hijerarhiji zatvorenika, podnositelji su isticali da su tijekom izdržavanja kazne zatvora kao „izopćenici“ bili žrtve fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, segregirani i socijalno izolirani od ostalih zatvorenika, da su morali obavljati „prljave poslove“ koje drugi zatvorenici nisu željeli raditi, te da na raspolaganju nisu imali pravna sredstva kojima bi se mogli zaštititi od zlostavljanja kojem su bili izloženi. Naime, neformalna hijerarhija zatvorenika i kodeks ponašanja u ruskim zatvorima predstavljaju samoodrživ sustav³ koji se primjenjuje uz blagoslov ruskih vlasti koje nisu poduzimale nikakve mjere kako bi ih spriječile već su ih prihvaćale i služile se njima radi lakše kontrole zatvorenika.

¹ Kostromskoj, Sverdlovskoj i Irkutskoj oblasti, Komskoj i Mordovijskoj Republici

² (i) Kriminalna elita, (ii) Suradnici, (iii) Obični i (iv) Izopćenici
Više o neformalnoj hijerarhiji zatvorenika na [sljedećoj poveznici](#).

³ Primjerice, sukladno zapisima ruskog nobelovca Aleksandra Solženjicina u Kostromskoj oblasti neformalna hijerarhija zatvorenika kojom se zatvorenici razvrstavaju u različite kaste datira barem iz 1940-ih godina.

PRIGOVORI

Podnositelji zahtjeva pred ESLJP-om prigovorili su da su bili žrtve nečovječnog i ponižavajućeg postupanja zbog statusa „izopćenika“ u neformalnoj zatvoreničkoj hijerarhiji. Pritom su istaknuli da je izostao bilo kakav stvaran pokušaj ruskih vlasti, kako na lokalnoj tako i na federalnoj razini, da se suprotstave predmetnom nasilju.

PRELIMINARNO PITANJE

Budući da su se činjenice koje su dovele do navodnih povreda Konvencije dogodile prije 16. rujna 2022., odnosno prije nego li je Ruska Federacija prestala biti stranka Konvencije, ESLJP je utvrdio da je nadležan ispitati zahtjev podnositelja (*Fedotova i drugi protiv Rusije* [VV]⁴, br. 40792/10 i dva druga, stavci 68.-73. 17. siječnja 2023.).

OCJENA ESLJP-a

Zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, predstavlja temeljnu vrijednost demokratskog društva koje uživa apsolutnu zaštitu neovisno o okolnostima i ponašanju žrtve (*Labita protiv Italije* [VV]⁵, br. 26772/95, stavak 119., ECHR 2000-IV). Kada je riječ o lišavanju slobode, ESLJP je dosljedno isticao da članak 3. pred države članice pored negativne postavlja i pozitivnu obvezu poduzimanja potrebnih preventivnih mjera kako bi osigurale fizički i psihički integritet osoba lišenih slobode (*Premiňin protiv Rusije*, br. 44973/04, stavak 83., 10. veljače 2011.). Važno je uzeti u obzir pripada li određeni zatvorenik posebno ranjivoj skupini koja je izložena povećanom riziku od zlostavljanja poput: homoseksualaca (*Stasi protiv Francuske*, br. 25001/07, stavak 91., 20. listopada 2011.), seksualnih prijestupnika (*Sizarev protiv Ukrajine*, br. 17116/04, stavci 114.-115., 17. siječnja 2013.), bivših policajaca (*Totolici protiv Rumunjske*, br. 26576/10, stavci 48.-49., 14. siječnja 2014.).

Sukladno recentnoj praksi ESLJP-a (*Ukrajina i Nizozemska protiv Rusije* [VV] (odl.) br. 8019/16 i 2 druga, stavci 434.-449., 30. studenog 2022.) stroga primjena načela *affirmanti incumbit probatio* (teret dokazivanja pada na onog koji tvrdi) nije uvijek prikladna. Stoga kada odgovorna država ne pruži zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje u vezi s događajima koji su u potpunosti, ili najvećim dijelom, bili u njezinoj isključivoj nadležnosti te ne odgovori na zahtjev ESLJP-a za dostavu materijala koji bi mogli potvrditi ili opovrgnuti tvrdnje iznesene pred njim, ESLJP je slobodan iz takvog postupanja države izvući određene zaključke i staviti ih u kontekst. U tom smislu, ESLJP je ocjenjivao i stav ruske Vlade koja tvrdnje podnositelja o postojanju neformalne hijerarhije zatvorenika nije ni potvrdila ni opovrgla te koja je izbjegavala bilo kakvo spominjanje izraza „izopćeni zatvorenici“.

⁴ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

⁵ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

S druge strane, podnositelji su detaljno naveli događaje za koje su smatrali da ukazuju i da su oni bili „izopćeni zatvorenici“. Svoje navode su potkrijepili dokazima, a opisi zlostavljanja koje su pretrpjeli podudaraju se iako su kazne zatvora izdržavali u različitim zatvorima na udaljenim mjestima i u različito vrijeme. Tako su primjerice, svi podnositelji zahtjeva, bez iznimke, tvrdili da su bili prisiljeni obavljati ono što se smatra „prljavim poslovima“ poput čišćenja WC-a, tuševa i dvorišta, da su bili podvrgnuti fizičkom nasilju ili prijetnji nasilja, a ponekad i seksualnom nasilju. Također, tvrdnje podnositelja poklapaju se s opisima neformalne zatvorske hijerarhije opisane u akademskim radovima i izvješćima međunarodnih organizacija poput Europskog odbora za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. ESLJP je zaključio da postoje dovoljno snažni pokazatelji da su domaće vlasti bile svjesne neformalne hijerarhije u ruskom zatvorskom sustavu koja potencijalno seže iz doba Ruskog Carstva.

Na temelju navedenog, ESLJP je utvrdio da su podnositelji bili podvrgnuti postupanju kojem su prigovorili, a zbog njihovog statusa „izopćenika“ u neformalnoj hijerarhiji zatvorenika.

ESLJP je utvrdio da fizičko i seksualno zlostavljanje podnositelja nedvojbeno potpada pod područje primjene članka 3. Konvencije. I psihološko nasilje, uključujući prijetnju nasiljem, može predstavljati zlostavljanje zbog vrijeđanja ljudskog dostojanstva te straha i mentalnih posljedica koje izaziva (*Gäfgen protiv Njemačke*[VV]⁶, br. 22978/05, stavak 108., ECHR 2010). Osjećaj tjeskobe i straha od nasilja bio je sastavni dio životnog iskustva podnositelja kao „izopćenih“ zatvorenika. Zbog svog statusa bili su socijalno izolirani i marginalizirani od ostatka zatvorenika, osuđeni obavljati manualne poslove koje nitko nije htio, te značajno ograničeni pri korištenju zatvorskih usluga ili resursa. Osjećaj nemoći „izopćenih“ zatvorenika dodatno je pogoršan zbog prisile da otkriju svoj status prilikom prebacivanja u drugu ustanovu, a propust da to učine mogao je rezultirati novim teškim kažnjavanjem. Sve navedeno, svakako je umanjilo ljudsko dostojanstvo podnositelja zahtjeva, stoga je njihovo konstantno ponižavanje i usađivanje osjećaja manje vrijednosti u odnosu na druge zatvorenike predstavljalo postupanje koje je doseglo potreban prag ozbiljnosti za primjenu članka 3. Konvencije.

Izostanak izravnog sudjelovanja tužene države u postupanju koje ispunjava uvjet ozbiljnosti za primjenu članka 3. Konvencije ne oslobađa ju od obveza prema toj odredbi Konvencije (*Gjini protiv Srbije*,⁷ br. 1128/16, stavak 77., 15. siječnja 2019.). Nacionalne vlasti moraju poduzeti mjere kako bi osigurale da osobe pod njihovom nadležnosti nisu izložene mučenju ili neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kazni, čak i kada takvo zlostavljanje izvršavaju privatne osobe. U predmetu podnositelja, to je prije svega podrazumijevalo brzu reakciju osoblja zatvora, uključujući i zaštitu žrtve od ponovnog zlostavljanja te pristup potrebnim zdravstvenim uslugama (*Preminyin protiv Rusije*, br. 33973/04, stavci 84. i 87., 10. veljače 2011.). Dodatno, s obzirom da je ESLJP utvrdio da su nacionalne vlasti znale ili barem morale znati za fenomen neformalne zatvorske hijerarhije, a onda i za status podnositelja unutar nje,

⁶ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

⁷ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

tužena država mora pružiti objašnjenje koje je mjere poduzela kako bi se zaštitili podnositelji kao posebno ranjiva skupina zatvorenika (*D.F. protiv Latvije*, br.11160/07, stavak 87., 29. listopada 2013.).

Međutim, ESLJP je utvrdio da zatvorsko osoblje:

- nije primijenilo nikakve posebne i brze mjere sigurnosti ili nadzora kako bi spriječilo provedbu neformalne hijerarhije zatvorenika;
- nije razmotrilo kako bi podnositelje moglo zaštititi od zlostavljanja i uznemiravanja, niti je uspostavilo odgovarajuću klasifikaciju koja bi uključivala provjeru rizika od viktimizacije i zlostavljanja;
- nije imalo standardiziranu politiku kažnjavanja zatvorenika koji su nasiljem nastojali drugima nametnuti neformalni kodeks ponašanja.

Nepoduzimanje navedenih mjera i nepostojanje odgovarajućih politika, dovelo je do toga da se nasilje u zatvoru nije shvaćalo dovoljno ozbiljno i da je zatvorsko osoblje bilo spremno dopustiti zatvorenicima nekažnjeno zlostavljanje podnositelja i drugih „izopćenih zatvorenika“.

ESLJP je utvrdio da pojedinačne mjere ne bi riješile srž problema jer se radilo o strukturalnom problemu. Naime, čak i da su pritužbe podnositelja bile propisno istražene i da su određeni incidenti nasilja ili zlostavljanja bili sankcionirani, to ne bi promijenilo strukture moći na kojima se temeljila neformalna hijerarhija zatvorenika. Tako premještaj u drugu ustanovu ne bi nimalo doprinio uklanjanju stigme vezne uz status „izopćenika“ pošto su i ostale zatvorske ustanove regulirane neformalnim kodeksom ponašanja, a mogućnost smještaja „izopćenog zatvorenika“ u „sigurno mjesto“⁸, prema domaćem pravu bila je samo privremena mjera nakon koje se zatvorenik vraćao u redovni zatvorski sustav.

Neki podnositelji su podnijeli pritužbe regionalnim odjelima Savezne službe za izvršavanje kazni, pučkom pravobranitelju, pa čak i Saveznoj službi sigurnosti, no svi njihovi prigovori su odbijeni u postupcima bez saslušanja podnositelja zahtjeva i prikupljanja bilo kakvih dodatnih dokaza. Sam pučki pravobranitelj, u odgovoru na pritužbu jednog od podnositelja, priznao je postojanje neformalne zatvorske hijerarhije te da takva pritužba nije imala realne izgleda za uspjeh. Osvrćući se na glavne političke dokumente⁹ koji su trebali predstaviti izazove s kojima se suočava ruski kazneni i zatvorski sustav te sadržavati mjere za njihovo rješavanje, ESLJP je smatrao neprihvatljivim jer u njima neformalna zatvorska hijerarhija zatvorenika nije spomenuta kao problem koji zahtijeva posebnu pažnju i za koji je potrebno pronaći neko sistemsko rješenje. Ruske vlasti nisu poduzele nikakve korake kako bi zaštitile podnositelje

⁸ Sukladno nacionalnom Pravilniku o unutarnjem redu kaznenih ustanova, predviđena je mogućnost premještaja zatvorenika na sigurno. Pravilom 184. propisano je da, ako je osobna sigurnost zatvorenika ugrožena od strane drugih zatvorenika, on ima pravo usmeno ili pismeno obratiti se zatvorskim vlastima, koje su dužne odmah poduzeti mjere za osiguranje njegove osobne sigurnosti.

⁹ Konceptualni okvir razvoja kaznenog sustava do 2020. godine (Rezolucija Vlade br. 1772-r od 14. listopada 2010.), Konceptualni okvir razvoja kaznenog sustava od 2017.-2025. (Rezolucija Vlade br. 2808-r od 23. prosinca 2016.), Konceptualni okvir razvoja kaznenog sustava do 2030. (Rezolucija Vlade 1138-r od 29. travnja 2021.)

zahtjeva od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja povezanog s njihovim statusom „izopćenih“ zatvorenika. Štoviše, trenutno ne postoje učinkoviti mehanizmi i pravna sredstva kojima bi se poboljšale individualne situacije podnositelja zahtjeva niti postoji akcijski plan za rješavanje problema neformalne zatvorske hijerarhije na sveobuhvatan način te je ESLJP odbacio prigovor ruske Vlade zbog nekorištenja raspoloživih domaćih pravnih sredstava.

S obzirom na opseg problema, propust ruskih vlasti da poduzmu mjere radi sprječavanja zlostavljanja podnositelja može se, sukladno utvrđenju ESLJP-a, smatrati oblikom suučesništva u zlostavljanju zatvorenika pod njihovom zaštitom.

Slijedom svega navedenog, ESLJP je utvrdio da je u predmetu podnositelja došlo do povrede članka 3. Konvencije i članka 13. u vezi s člankom 3. Konvencije.

PRAVEDNA NAKNADA

15.000 EUR do 250.000 EUR na ime neimovinske štete
7.000 EUR na ime imovinske štete jednom podnositelju
454 EUR do 18.000 EUR na ime troškova i izdataka.